

Штиба І. Г., ст. магістратури педагогічного факультету; науковий керівник – Мельничук Л. Б., к.пед.н., доцент, (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука)

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ДІАГНОСТИКИ

***Анотація.** У статті розкрито сутність педагогічної діагностики як системи методів і засобів вивчення професійного рівня вчителя. Проаналізовано сутність понять «педагогічна діагностика», «діагностична діяльність» як сучасних наукових феноменів. Виокремлено та обґрунтовано основні завдання педагогічної діагностики. Проаналізовано основні підходи до діагностування освітнього процесу, які є детермінантами створення різних структур діяльності вчителя. Розкрито аспекти педагогічної діяльності (управлінська, педагогічна, психологічна). Охарактеризовано педагогічну діяльність як систему управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Проаналізовано підходи до структурування діяльності вчителя.*

***Ключові слова:** педагогічна діяльність, діагностика, учителі, учні, аспекти педагогічної діяльності.*

***Abstract.** The article reveals the essence of pedagogical diagnostics as a system of methods and means for studying the professional level of a teacher. The essence of the concepts «pedagogical diagnostics», «diagnostic activity» as modern scientific phenomena is analyzed. The main tasks of pedagogical diagnostics are identified and substantiated. The main approaches to diagnosing the educational process, which are the determinants of the creation of various structures of the teacher's activity, are analyzed. The aspects of pedagogical activity (managerial, pedagogical, psychological) are revealed. The pedagogical activity is characterized as a control system of the educational and cognitive activity of students. The approaches to structuring the teacher's activity are analyzed.*

***Key words:** pedagogical activity, diagnostics, teachers, students, aspects of pedagogical activity.*

Реформування системи освіти передбачає забезпечення її технологічної модернізації, що можливе за умови проведення наукових досліджень у педагогічній галузі знань. Однак на етапі розбудови системи педагогічної освіти виникли суперечності між традиційною підготовкою майбутнього вчителя до реалізації дослідницької діяльності та новими вимогами суспільства до випускників педагогічних навчальних закладів, які мають бути готові до її активного самостійного впровадження у освітній процес загальноосвітньої школи. Останнє й зумовлює потребу узагальнення теоре-

тичного, практичного досвіду щодо підготовки майбутніх фахівців до дослідницької діяльності та вимагає оновлення теоретико-методологічних положень щодо визначеної проблеми [1, с. 74].

Проблема діагностики педагогічної діяльності вчителя надзвичайно актуальна і важлива для вирішення питань вдосконалення викладання і системи неперервного підвищення кваліфікації вчителів, більш повного та ефективного задоволення їх професійних запитів і потреб в системі методичної роботи.

Педагогічна діагностика, як система методів і засобів вивчення професійного рівня вчителя, створює основу для вивчення труднощів у роботі, сприяє усвідомленню та пошуку оптимальних шляхів їх подолання. Разом з тим, вона дозволяє визначити і сильні сторони вчителя, спланувати шляхи і конкретні способи їх закріплення та розвитку в індивідуальному стилі педагогічної діяльності. Педагогічна діагностика розглядається як процес розпізнавання явищ і визначення їх стану в певний момент на основі використання необхідних для цього параметрів.

Дослідження різних проблем, пов'язаних з педагогічною діагностикою здійснювали такі відомі вчені, як О. Белкін, О. Кочетов, В. Безпалько, Б. Бігінас та Л. Катаєва, В. Максимов та ін. Проблема педагогічної діяльності як об'єкта діагностики була предметом наукового пошуку багатьох зарубіжних та вітчизняних учених. Так, у дослідженнях Б. Бігінаса, О. Божович, М. Монахова, І. Підласого розкрито сутність основних функцій педагогічної діагностики, комплексного підходу до діагностування початкових досягнень, вихованості, розвитку пізнавальних здібностей особистості. Історичний аспект розвитку педагогічної діагностики відображено у працях П. Блоцького, О. Залужного, Г. Костюка, О. Раєвського, Я. Чепіги, К. Ушинського та ін. [2].

Педагогічна діагностика розглядається науковцями як особлива галузь педагогічних знань і як специфічна практична діяльність учителя, яка спрямована на вивчення ходу й результатів педагогічного процесу з метою його вдосконалення.

Метою статті є обґрунтування педагогічної діяльності як об'єкта педагогічної діагностики.

На думку провідного дослідника проблеми діагностування в навчально-виховному процесі, німецького вченого К. Ингенкампа, педагогічна діагностика покликана, по-перше, оптимізувати процес індивідуального навчання, по-друге, в інтересах суспільства забезпечити правильне визначення результатів навчання і, по-третє, керуючись виробленими критеріями, звести до мінімуму помилки при переведенні учнів із однієї навчальної групи в іншу, при спрямуванні їх на різні курси у виборі спеціалізації навчання. Для досягнення подібної мети в процесі діагностичних процедур, з однієї сторони, визначаються передумови до навчання, які є в окремих індивідуумів і в представників навчальної групи загалом, а з другої, визначаються

умови, необхідні для організації планомірного процесу навчання і пізнання. За допомогою педагогічної діагностики аналізується навчальний процес і визначаються результати навчання. При цьому під діагностичною діяльністю К. Інгенкамп розуміє процес, в ході якого (з використанням діагностичного інструментарію чи без нього) дотримуючись необхідних наукових критеріїв якості, вчитель спостерігає за учнями і проводить анкетування, обробляє дані спостережень і опитувань та повідомляє про отримані результати з метою характеристики поведінки, пояснення її мотивів чи передбачення поведінки в майбутньому [3].

Педагогічна діагностика покликана дати відповідь на наступні запитання: що і для чого вивчати при розгляді освітнього процесу; за якими показниками це робити; якими методами користуватися; за яких умов діагностика органічно включається в цілісний освітній процес, дає можливість навчити вчителів умінню самоконтролю, а учнів – самопізнання.

Використання педагогічної діагностики в процесі вдосконалення особистості і діяльності вчителя полягає в тому, що вона сприяє виявленню недоліків і дозволяє планувати шляхи для усунення цих недоліків. Діагностика вносить конкретність в діяльність кожного педагога, націлює його на вирішення практичних задач, орієнтованих на оптимізацію навчально-виховного процесу.

На основі аналізу функцій педагогічної діагностики можна конкретизувати її головні *завдання* :

- визначити виховний потенціал педагогічного колективу;
- виявити позитивні і негативні впливи в мікрорайоні школи і на цій основі прийняти заходи щодо покращення виховної роботи /завдання громадськості, батьків;
- визначити реальні умови формування класних колективів у школі з метою виховання різних категорій школярів: важких, обдарованих, невстигаючих;
- виробити єдині педагогічні позиції, підвищити ефективність виховних впливів на основі об'єктивного уявлення про дітей даного класу;
- виробити єдині педагогічні вимоги;
- сприяти розвитку самосвідомості і особистої відповідальності вихователів та вихованців [4, с. 108].

Проте, більш точним буде виділення таких *завдань* педагогічної діагностики (за М. Сунцовим):

- виявлення особистісних якостей вчителя, які впливають на освітній процес;
- виявлення позитивних і негативних сторін вчителя;
- розробка критеріїв ефективності роботи вчителя;
- фіксація професійно-необхідного рівня знань і умінь вчителя [5, с. 10].

Як бачимо, у даному контексті в перелік головних завдань педагогічної діагностики входить й визначення рівня професійної компетентності

кожного вчителя, кількісна та якісна оцінка його діяльності чи діяльності всього педагогічного колективу навчального закладу. При цьому головне завдання діагностики успішної діяльності вчителя полягає не в тому, щоб дати йому зовнішню, максимально об'єктивну експертну оцінку, а в тому, щоб стимулювати самого вчителя до осмислення та вирішення своїх професійних проблем, оскільки хороший педагог завжди зорієнтований на самоаналіз та самодіагностику. Тому лише від бажання самого вчителя залежатиме процес його самопізнання, самовдосконалення та самоактуалізації.

Для успішного здійснення педагогічної діагностики необхідно знати, що саме ми будемо вивчати, тобто предмет діагностики, а також на основі яких критеріїв можна оцінювати рівень стану досліджуваного предмета. У психолого-педагогічній літературі існує велика кількість різних підходів до діагностування освітнього процесу. Цей факт пояснюється тим, що різні автори з різних точок зору розглядають місце і роль вчителя в навчально-виховному процесі. Це й призвело до створення різних структур діяльності вчителя.

1. Педагогічні цілі і завдання.

У будь-який момент педагогічної діяльності вчитель має справу з ієрархією цілей і завдань, діапазон яких охоплює як загальні цілі (цілі школи, системи освіти, суспільства), так і оперативні завдання.

2. Педагогічні засоби і способи вирішення поставлених завдань.

Вибираючи педагогічні засоби і способи педагогічного впливу, вчитель повинен бути зорієнтований насамперед:

а) на учня, на стимулювання його морального, емоційного і інтелектуального розвитку, на проектування нових рівнів його психічного розвитку. Головною в даному випадку є ідея розвитку активності і самостійності учнів. Організуючи їх діяльність, учитель повинен будувати управління не як безпосередній вплив, а як передачу учневі тих «основ», з яких він зміг би самостійно приймати свої рішення. І вибір педагогічних засобів, у першу чергу, визначається індивідуальними та віковими особливостями дитини;

б) на свої особистісні і професійні можливості і здібності. Основними принципами самореалізації вчителя виступають: емоційна та особистісна відкритість; психологічне «налаштування» на оптимальну роботу з даним класом з метою досягнення максимальної переконливості і виразності; задоволеність собою в процесі спільної з учнями творчої діяльності;

в) на вибір і використання методів, організаційних форм взаємодії з учнями і учнів один з одним; створення умов, які полегшують процес навчання, атмосфери живого спілкування, позитивного емоційно-психологічного клімату.

Для цього необхідні: шанобливе ставлення вчителя до особистості учня, діагностичне відкрите спілкування, тепло і товариськість у відносинах з дітьми, визначення непорозуміння і прагнення його залагодити, спираючись на

сильні сторони учня, його індивідуальний досвід, пошук активних і різноманітних методів роботи учнів на уроці.

г) на вибір і трансформування змісту навчального матеріалу, підбір допоміжного, ілюстративного, інформаційного матеріалу, спрямованого на засвоєння учнями системи знань, обґрунтування глибокого зв'язку навчального предмета з життям. Зміст навчального матеріалу повинен поєднуватися з наявними в школяра знаннями і внутрішнім досвідом, пробуджувати інтерес, фантазію, можливість розвивати в нього потребу в знаннях, бути відкритим усьому новому, а отже – формувати прагнення до самонавчання, самовиховання і саморозвитку [5, с. 13].

Аналіз і оцінка педагогічних дій вчителя, тобто усвідомлення і корекція вчителем своєї праці.

Кожен учитель прагне правильно оцінити і вчасно відкоригувати свою діяльність. Тому він здійснює аналіз помилок, похибок і педагогічних знахідок, узагальнює свій досвід, складає і реалізує план свого професійного розвитку. Особливість цих дій – спрямованість на самого себе, вивчення рівня своєї педагогічної майстерності через аналіз процесуальної і результативної сторін діяльності.

Зазначимо, що оцінка має значення не сама по собі, а лише в рамках певного процесу. Тому її критерії встановлюються не поза педагогічною діяльністю, а в її межах .

У роботах інших дослідників (Ю. Бабанський, О. Маркова, Н. Талізін, Т. Шамова) розкриті наступні аспекти педагогічної діяльності:

1. Управлінський аспект – як учитель аналізує, планує, організує, контролює і регулює процес взаємодії з учнями;

2. Психологічний аспект – як впливає особистість вчителя на учнів, як педагог враховує індивідуальні особливості учнів, визначає і створює мотиви навчання.

3. Педагогічний аспект – через які форми і методи вчитель передає зміст навчального матеріалу [5, с. 16].

Автори Н. Кузьміна, В. Беспалько визначають педагогічну діяльність як систему управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. На їхню думку, головна роль вчителя полягає в тому, щоб ефективно управляти процесом передачі знань і їх засвоєння учнями. Тому в основі структур, розроблених названими авторами, лежить функція управління.

Інший підхід до структурування діяльності вчителя називають стадіальним. Він здійснений в роботах Ю. Конаржевського, Ю. Бабанського та ін. Згідно такого підходу педагогічна діяльність розглядається як виконання послідовних операцій, які призводять до успішного вирішення завдань навчання, виховання і розвитку учня. Переважно подібні структури будуються за схемою: формування мети – створення мотивів – способи реалізації мети – кінцевий результат.

Педагог О. Маркова ставить створення мотивів на перше місце, вважаючи їх головним фактором успішної реалізації мети навчально-виховного процесу [5, с. 17]. У роботах Ю. Бабанського, І. Лернера, Н. Скаткіна та ін. наведена ґрунтовна розробка способів діяльності, їх діагностики і оптимізації.

Значно більше уваги в педагогічній науці приділяється діагностуванню особистісних якостей вчителя, які впливають на освітній процес.

Аналізуючи працю вчителя, О. Маркова використовує три базові психологічні категорії – діяльність, спілкування, особистість. Здійснення педагогічної діяльності, педагогічне спілкування, самореалізація особистості вчителя складають процес його праці. Але праця вчителя визначається й її результатами, які проявляються в рівні навченості та рівні вихованості школярів, що складає ще дві сторони праці педагога.

В оцінюванні професійної діяльності вчителя та її підсистем оцінка матиме три аспекти: відповідність діяльності запитам, потребам суспільства; інтелектуальна ефективність; організаційна ефективність. У кожному з цих аспектів вона виконуватиме чотири функції:

Перша функція – відбір необхідної інформації.

Друга функція – обґрунтування певного рішення. Будь-яке наступне управлінське рішення буде об'єктивним і реальним для виконання, якщо воно ґрунтується не лише на висновках діагностики (контролю), а й на оцінці процесу.

Третя функція – комунікативна. Саме оцінка є оптимальною основою для ділової комунікації дійових осіб педагогічного процесу.

Четверта функція – формуюча. Вона формує в учасників педагогічного процесу почуття відповідальності за стан системи, в якій вони працюють, та характер змін у ній [6].

Значення діагностики та наступної оцінки педагогічної діяльності постійно зростає. Це спричиняється наступними факторами. По-перше, за останні роки прискорились процеси змін у системі освіти. У цьому зв'язку діагностика та оцінка має значення не стільки з погляду сучасного стану освіти, скільки з точки зору її перспектив, тобто підвищується роль прогнозування, прогностичних моделей розвитку системи освіти і її підсистем.

По-друге, постійно зростає складність освітніх систем. Варіативність змісту, форм, методів, які використовуються різними ланками освіти, вимагають від педагогічних працівників постійного вдосконалення своєї професійної компетенції.

По-третє, відповідно до нових гуманістичних орієнтирів, центром сучасної освітньої системи є учень, тому основним критерієм ефективності є якість змін самого учня як результат педагогічної діяльності вчителя [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що педагогічна діагностика покликана вирішити низку важливих завдань щодо вдосконалення навчально-виховного процесу. Важливим є той факт, що педагогічна діагностика крім

специфічних функцій, виконує також і ряд інших функцій. Тому можна стверджувати, що їй належить провідна роль у навчально-виховному процесі.

Діагностика успішності педагогів, як одна з форм контролюючої діяльності керівника навчального закладу, полягатиме у вивченні міри досягнення мети управління, який встановлюється на основі порівняння досягнутих показників роботи з тими, які прогнозувалися. Для ефективного виконання подібної функції керівник повинен чітко визначити критерії оцінки результативності педагогічної праці, залучивши до розробки та обговорення подібних критеріїв не лише представників адміністрації, а й усіх представників навчального закладу.

Сама діагностика, як одна із форм контролю, повинна тісно пов'язуватися керівником з іншими функціями управління (планування, організацією) і спрямовуватись на вирішення проблемних та перспективних питань в діяльності навчального закладу.

1. Дубасенюк О. А., Вознюк О. В. Діагностичний підхід як важлива умова професійної позиції вчителя. *Методичні основи діагностики академічної обдарованості учнів (з урахуванням специфіки освітньої галузі)*: матер. наук-практ. семінару. Київ: ІОД, 2011. С. 74–81. **2.** Мартиненко С. М. Формування діагностичних компетенцій у майбутніх вчителів початкової школи. Педагогіка вищої та середньої школи. 2012. Вип. 36. С. 26–31. **3.** Ингенкамп К. Педагогическая диагностика: Пер. с нем. Москва: Педагогика, 1991. 240 с. **4.** Мартиненко С. М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи: навч.-метод. посіб. Київ: КУ імені Бориса Грінченка, 2010. 264 с. **5.** Діагностування в системі внутрішкільної методичної роботи: зб. метод. рекомендацій для заступників директорів школи з навчально-виховної та методичної роботи. Упор. Г. М. Кучерова. Житомир, 2008. 120 с. **6.** Мартиненко С. М. Підготовка вчителя початкової школи до діагностичної діяльності в умовах багатoproфiльного університету. URL: elibrary.kubg.edu.ua.